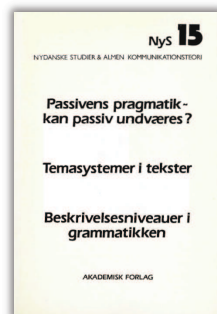

Forfatter:	Carol Henriksen
Anmeldt værk:	<i>Nye ord i dansk 1955-75</i> . Redigeret af Pia Riber Petersen Under medvirken af Jørgen Eriksen. Dansk Sprognævn Skrifter nr. 11. København: Gyldendal. 1984. 678 s.
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori</i> 15. <i>Passivens pragmatik – kan passiv undværes? Temasystemer i tekster. Beskrivelsesniveauer i grammatikken</i> , 1985, s. 119-130
Udgivet af:	Akademisk Forlag
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Anmeldelse

Nye ord i dansk 1955-75. Redigeret af Pia Riber Petersen under medvirken af Jørgen Eriksen. Dansk Sprognævnets skrifter nr. 11. København: Gyldendal. 1984. 678 s., 485 kr. indb.

Anmeldt af Carol Henriksen

Denne i flere henseender ejendommelige publikation kunne anmeldes på (i det mindste) tre forskellige måder:*

A.

Man lukker øjnene i for at der findes et godt forsøg inden for nyordsleksikografi i et af vore nordiske nabolande (*Nyord i norsk 1945-1975*), for ikke at tale om den mønstergyldige internationale tradition der findes inden for genre (fx Giraud, Gilbert, Barnhardt og Websters supplement), og tager som udgangspunkt for bedømmelsen de ældre nyordslister der er blevet offentliggjort i fællesnordisk og dansk regi (*Nordiske sprogproblemer*, *Ny ord i dansk*). Disse nyordslister fremlægger ordstoffet alfabetisk ved hjælp af citater, som regel uden at give en definition. Citaterne gør ikke krav på at angive hvornår ordene første gang er fremkommet eller hvem der har lanceret dem. I disse publikationer bliver ordene også grupperet efter ord-dannelsestype (fx afledning, sammensætning), og fra 1961 og fremefter tillige efter långivende sprog (fx svensk, engelsk, tysk) og låntype (fx direkte lån, betydnings- og oversættelseslån). Listerne skal ikke opfattes som udtømmende. De skal heller ikke opfattes som normerende. Når et ord er blevet optaget, betyder det blot at dets anvendelse er registreret, men ikke nødvendigvis at sprognævnet anbefaler brugen af det.

Nye ord i dansk 1955-75 udgør en pæn fortsættelse af denne oprindeligt fællesnordiske tradition. Bogen er deskriptiv og ikke præskriptiv. Systematikken i behandlingen af fremmede lån og hjemlig orddannelse er beva-

---

*) sagde Aage Hansen i sin anmeldelse af *Synonymordbogen* (1957), red. af Allan Karker. Aage Hansen var ikke bare god til at anmelde ordbøger, han var også god til at lave dem. Dette fortjener at blive sagt mere end en gang, ikke mindst her i slutning af Holberg-året.

ret, og bogen er smækfuld af citater. Som supplement til de citater der findes i Dansk Sprognævns excerptsamling er Supplementet til Ordbog over det danske Sprog samlinger blevet brugt til at udskille ord med belæg fra før 1955 og til at levere mange af de ældste citater for de ord der er blevet taget med. Da bogen tildels er blevet redigeret ved hjælp af en mikrodata-mat, har det været muligt at fremstille en række registre over orddannelsesstyper og over låneordstyper inden for de respektive långivende sprog, og der er lavet en nyttig baglænsordliste. Bogen indeholder også en edb-fremstillet liste over opslagsord ordnet efter årstal for første belæg. Citaterne er forsøgt ordnet systematisk i følgende typer (alle er dog ikke repræsenteret ved hvert opslag): ældste belæg, ældste aviscitat, første belæg i officielt sprog (dvs. i love, cirkulærer, bekendtgørelser o.l.), distancebelæg (dvs. belæg der angiver at brugeren tager afstand fra ordet fordi det er nyt), vurderingsbelæg (dvs. belæg der angiver at brugeren vurderer ordet negativt fordi det er nyt), betydningsbelæg (dvs. citater der belyser ordets betydning vha. forklaringer, definitioner, synonymer, antonymer o.l.) og normalbelæg (dvs. belæg der bare viser ordet i brug uden at det virker påfaldende). Det er især i forbindelse med det fyldige citatmateriale og de nøjagtige dateringsforsøg at man konstaterer et fremskridt i forhold til tidligere nyordslister og kan anbefale bogen på det bedste.

Bogens anvendelse af bindestregen fortjener også ros. *Noids* redaktion har valgt at følge sprogbrugen som den fremgår af sprognævnets seddel-samling, således at vi finder opslag som *lov-og-orden-* (fx *lov-og-orden-politik*), *tag-selv-bord*, *væg-til-væg-tæppe*, *slå-om-* (fx *slå-om-nederdel*) og *gør-det-selv-* (fx *gør-det-selv-kursus*). Dette er et fremskridt i forhold til sprognævnets nuværende praksis at anbefale skrivemåder som fx *science fiction-roman*, *slå om-nederdel* og *væg til væg-tæppe*.

Det var den gode anmelder.

B.

Så kommer den onde. Hun skriver fx:

Vi har efterhånden fået en anelig række ordbøger på dansk. En stor del af de ordbøger der for et halvt hundrede år siden stod på dansk filologis ønseseddel, er nu, for rigssprogets vedkommende, til vor rådighed. Et mindst 30-år-gammelt ønske er et supplement til *Ordbog over det danske Sprog 1-28* (bind 1 udkom 1918-1919). Dette har vi ikke fået med *Nye ord i dansk 1955-75*, til trods for at forlaget hele tiden har reklameret med at »*NYE ORD I DANSK* er i samme format og udstyr som *ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG 1-28*, og et uundværligt supplement til dette

værk«. »Samme format« kan kun betyde størrelse her, og ikke ordbogs-format i leksikografisk-teknisk forstand, og »udstyr« kan umuligt betyde det filologiske udstyr, men må snarere referere til indbindingen, der til forveksling ligner en plagiering af 1966-optrykket af ODS. Et rigtigt supplement til ODS er under forberedelse ved Det danske Sprog- og Litteraturselskab, og dette har vi grund til at forvente bliver af samme format som selve ODS.

Ifølge Erik Hansen er det vi har fået her »en rigtig sprog**ørge**« (Politiken 16.5.1984). Hvis man slår op i *Noid* under *børge*, finder man følgende, som også kan tjene til at illustrere artiklernes opbygning i almindelighed:

børge [*Pigen og millionæren. Film 1965.*] □ Marx (alle marxisters største autoritets**ørge**). [*Studentsamfundet 1966, nr. 7, s.7.*] □ [*Pol 16.8.66, 2,7.*] □ det „nye“ ord *Børge* (*begynder*) nu så småt .. at vise sig på tryk. [*Inf 16.9.66, 4,4.*] □ *Børge* (*er*) ret enestående i dansk. Ordet kan .. antage en hvilken som helst værdi .. Udtrykket kan med sikkerhed spores tilbage til 1956. [*Inf 14.10.66, 4,5 og 7, mere om ordet.*] □ Det er alle tiders lørdags**ørge**, sagde (*han om en musikanten*). [*BerlT 30.10.66, 2:1,3.*] □ 1966 vil blive husket som det år .. man begyndte at kalde næsten hvad det skal være for *børge*. [*Pol 2.1.67, 13,5.*] □ Klaus Rifbjerg .. er blevet den store slemme kulturb**ørge**. [*Inf 12.4.69, 6,1 og 2.*] □ „*Børge*“ er forlængst gået af mode. [*AalbSt 19.12.70.*] □ Historien om *Børge* .. Ingen hører mere, når der bliver sagt „*Børge*“, ikke fordi udtrykket i mange kombinationer ikke eksisterer mere, det gør det i høj grad, men fordi det med en vis slitage er gledet ind i kliché-dagligsproget. [*Det danske Akademi 1967-74, 1974, s. 128 og 133, mere om ordet.*] □ (*Bogen er*) en *børge* på over 1200 sider. [*Pol 15.3.75, 13,2.*] □ [*NDO 1979.*]

En præcis definition, og derved en nøjagtig karakteristik af *Noid*, er, som det ses, svært at udlede af *børge*-citaterne. *Bogen* er en »*børge*« på over 600 sider; den kan vurderes med en hvilken som helst værdi; værket kan være næsten hvad det skal være.

Nye ord i dansk 1955-75 og *Nyord i norsk 1945-1975* (og den kommende svenske parallel) er blevet affødt af samme fællesnordisk initiativ. I en næsten enslydende redegørelse for projektet i begge værker (selv den danske tekst er på nynorsk!) står der at »Det er lagt vekt på samsvar i sjølvve redigeringa av dei tre ordbøkene ...« men at »På grunn av ulik ordbokstradisjon og dei ulike oppgaver som nemndene er pålagde, er det ikkje forsøkt å oppnå fullstendig samsvar. Såleis er det for dansk lagt vekt på fyldig dokumentasjon i form av sitat medan det for svensk stort sett er

renonsert på sitat for å få plass til større ordmengd. Den norske redaksjonen har fulgt ein mellomveg.« (*Nin* s. 10; *Noid* s. 672). Man kunne ønske at den danske redaktion også havde fundet mellemvejen, især hvad angår betydningsangivelser.

Hovedindvendingen mod *Noid* må være at den ikke definerer ordene. Citaterne, også dem redaktionen anvender som »betydningsbelæg«, er ofte utilstrækkelige når det gælder en nøjere indkredsning af ordenes betydning, og der er langt imellem de få redaktionelle forklaringer der findes i bogen. Hvorfor ikke bare definere, som nordmændene (og franskmændene og amerikanerne) gør? Så havde der måske været plads til endnu flere ord (*Nin*, der også dækker tiårsperioden 1945-55, indeholder ca. 8000 ord; *Noid* indeholder ca. 5000), eller bogen kunne være blevet mindre (*Nin* fylder 450 sider i lidt mindre format og med omtrent samme trykstørrelse) og havde måske heller ikke kostet så meget (*Nin* koster under det halve, 165 NKr.). Denne mangel på definitioner kan ikke undskyldes ved at påberåbe sig en særlig dansk ordbogstradition. ODS har både definitioner og citater. Det er rigtigt at Dansk Sprognævn, i sammenligning med de tilsvarende norske og svenske institutioner, er i besiddelse af en meget værdifuld seddelsamling, men ud over at medtage udvalgte citater burde man have udnyttet sprognævnets excerpter som grundlag for definitioner.

Bogen lover at citaterne også skal kunne belyse »ordets bøjning, syntaktiske og stilistiske brug og dets udbredelse« (s. 11), men dette løfte bliver heller ikke holdt. Langt fra alle opslag indeholder samtlige bøjningsformer i citatmaterialet. Det havde været nyttigt (og pladsbesparende?) med regulære bøjningsoplysninger. Det havde også været nyttigt med lidt systematisk vejledning mht. om et bestemt ord var en døgnflue (*giraftrusser?*), et slangudtryk (*fedterøvstillæg?*), et stykke fagsprog (*ambiofoni?*) eller et af elitesprogets fremmedord (*aleatorisk?*). En vejledning af denne slags findes i *Nin* og i de franske og engelske nyordsbøger.

Og så er der distancebelæggene og vurderingsbelæggene. Disse citattyper kan, der hvor de findes, være hjælpsomme når det drejer sig om at placere et ord stilistisk og socialt. Men det var ikke sådan disse belæg var ment til at fungere. De skulle vise at ordet var nyt. Om distancebelæg læser vi at »Ordet som leksikalsk nyhed kan signaleres skriftlig på forskellig måde, fx ved brug af citationstegn eller ved at sætte *såkaldt* foran« (s. 18). Men citationstegn og ordet »såkaldt« kan bruges til at signalere mange former for afstand, fx det at man ikke kan tage ansvar for de indbyggede holdninger i et bestemt ord (jf. fx Henriksen 1975, 1982a, 1982b). Brug af citationstegn eller »såkaldt« i eksempler som »såkaldt intim massage« (s. 19) kunne lige så godt være signal for noget andet end nyhed. Og cita-

tionstegn omkring »De såkaldte 'mimre-kort'« (s. 326; ældste belæg 1963) kan man stadigvæk møde i dag, selv om ordet ikke længere er en nyhed. Vurderingsciterer inddrages for at vise at »brugeren i almindelighed vurderer ordet negativt fordi det er nyt« (s. 19), men ligesom det var tilfældet med distancebelæggene, kan negative vurderinger også skyldes andet end det at ordet er en nyhed. I bogens kommentar til vurderingsbelægget får vi at vide at det ikke er alle typer nyheder der kritiseres. Det er først og fremmest ord med usædvanlig orddannelse eller direkte lån fra engelsk. Denne erkendelse burde have givet anledning til videre overvejelser omkring værdien af vurderingsbelægget som nyhedsindicium. Det er nemlig afvigelser fra normen, fra sprogets konstituerende og strategiske regler (jf. Erik Hansen 1979), der bliver vurderet negativt, ikke specielt fordi de er nye, men fordi de er afvigelser. At betegne *mejerigtigt* som »hæsligt« eller *bussificere* som »(en af) sporvejenes rædsomme glose(r)« kan være tegn på at visse mennesker afviser disse ord fordi de virker som sproglige misfoster, og det kan de også gøre længe efter de første gang er blevet dannet (jf. fx Modersmål-Selskabets Peter Jerndorff Jessens angreb på lignende »afvigelser« fra standardsproget, 1980).

Og så kommer vi til orddannelse, et spændende emne som der står forbavsende lidt om i bogen – kun en »Oversigt over ordtyper« på 1½ sider i tilknytning til nogle af registrene. I dette korte afsnit blander redaktøren diakrone orddannelsesprocesser sammen med den synkront strukturelle beskrivelse, med det resultat at ord som *billetkø*, *kursdyk*, *datastyre* og *armvridning* bliver opført i registrene på den ene side som sammensætninger og på den anden side som henholdsvis sammensætning, roddannelse, tilbagedannelse og samdannelse(!). Den første klassificering er sandsynligvis foretaget ud fra en systematisk analyse, hvorved samtlige af disse ord klart lader sig analysere synkront som sammensætninger (*billet/kø*, *kurs/dyk*, *data/styre*, *arm/vridning*). Den sidste klassificering må være foretaget ud fra en slags historisk analyse af selve orddannelsesprocessen (*billet* + *kø* → *billetkø*, *dykke* (i *kurs*) + [substantivering] → (*kurs*)*dyk*, *datastyling* + [verbalisering] → *datastyre*, *vride arm* + [substantivering] → *armvridning*), men ingen steder giver redaktøren udtryk for at det drejer sig om to helt forskellige analyseperspektiver, et statisk-synkront og et dynamisk-diakront. Tværtimod hersker der kun forvirring. Sammensætninger beskrives dynamisk som »to selvstændige ords forbindelse til et nyt ord, fx *kursus* + *leder* → *kursusleder*« (s. 545), men om tilbagedannelser m.v. står der fx: »Disse typer kan i mange tilfælde også beskrives som sammensætning eller afledning, fx *ferie* + *lukke* → *ferielukke* (s. 546).

Man bliver også forvirret ved læsning af afsnittet om klassificeringen

af *dødskøn*. Efter at have anført argumenter for en analyse af *død-* som forstærkende præfiks med betydning 'overordentlig', 'meget', beslutter redaktøren alligevel at regne *dødskøn* for en sammensætning »pga. identifikation med det selvstændige ord og af hensyn til at udtryk med *død* i denne betydning kan skrives i to ord, fx *død lækker* (hvor begge ord har hovedtryk)« (s. 545). Menes der med det sidste at der ikke er to hovedtryk i *dødskøn* skrevet i et ord? Her er fremstillingen igen både vaklende og uklar.

Som første sætning i orddannelsesafsnittet læser vi at »Oversigten over ordtyperne er af formel art, idet der ikke her er medtaget en analyse af ordenes semantiske struktur eller en analyse af de indbyrdes forhold mellem leddene« (s. 545). Men hvad mener redaktøren egentlig med en »formel« analyse? Det kan i hvert fald ikke betyde afståelse fra at inddrage semantikken i analyserne, da det fremgår tydeligt at hun har været nødt til at gøre brug af forskellige slags semantiske overvejelser for at kunne udføre sine analyser med henblik på klassificeringen i registrene (jf. fx diskussionen af *dødskøn*, *jobløs*, *ny-/neo-*, samt definitionen af afledninger (s. 545); eller sammensætningssnit i registrene af typen *gårdhave/hus*, *forbruger/klagenæv*n og *dagpleje/mor*; eller inddelingen af suffiksafledninger i to *-er* grupper (fx *rocker*, *behandler* over for *fjerner*, *jammer*) eller af præfiksafledninger i to *bi-* grupper (*bikort* over for *bifil*) og i to *re-* grupper (*reificere* over for fx *repremiere*); eller det at *understimuleret* optages som sammensætning, men ikke *underholder* eller *undersøger*).

Det er ofte vanskeligt at fastslå, hvilke kriterier redaktøren har lagt til grund for sine forskellige klassificeringer i registrene over ordtyperne. Under samdannelser fx (s. 598) bliver der tilsyneladende brugt rent distributionelle kriterier i visse tilfælde (fx *røvrending*, *gidseltager*, hvor *-rending* og *-tager* ikke eksisterer som selvstændige ord) og en blanding af semantiske og distributionelle kriterier i andre (fx *indskoling*, *markedsføring*, hvor *skoling* og *føring* eksisterer som selvstændige ord, men i en anden betydning), men undertiden må man give helt op i forsøget på at finde frem til de kriterier redaktøren har anvendt i sine klassificeringer. Ordet *armvridning* kan ikke være klassificeret som en samdannelse ud fra distributionelle eller semantiske kriterier (både *arm* og *vridning* eksisterer som selvstændige ord i samme betydning som her), og det underliggende verbum-objekt-forhold er det samme i *armvridning* (*vride en arm*) som det er i fx *jobvurdering* (*vurdere et job*) og *familievejledning* (*vejlede en familie*). Hvorfor bliver *armvridning* klassificeret som en samdannelse og ikke blot som en sammensætning i lighed med *jobvurdering*, *familievejledning* og flere andre af samme type? Og hvorfor er *naturformet* (om sko) ikke en

samdannelse når *fodformet* er? Og hvordan prioriterer redaktøren kriterierne for en klassificering af nærsynonymer som *fremfinding* og *genfinding*, som ud fra semantiske kriterier hører i samme kategori, men som kan skilles fra hinanden ud fra distributionelle kriterier? Her er der tilsyneladende valgt distributionelle kriterier (*fremfinding* findes under samdannelse og *genfinding* under dobbeltafledninger).

Og hvilke kriterier bliver brugt i analysen af ord af typen *pædofil*, *heterofil*, *bifil*, *elitokrat*, *sociolekt*, *fonotek*, *trimaran*, hvor ingen af leddene eksisterer som selvstændige ord? Redaktøren placerer de fleste ord af denne type enten under præfiksafledninger eller under suffiksafledninger, eller også under begge dele, men igen uden at motivere de forskellige klassificeringer. Hvorfor fx regnes *elitokratisk* for en suffiksafledning men *eurokratisk* for en præfiksafledning? (Og i øvrigt, hvorfor findes *eurokratisk* ikke som opslagsord, når det optræder i registrene?).

Så er vi nået til registret over dobbeltafledninger, »præfiks- og suffiksafledning på én gang« (ifølge Noid s. 546). Begrebet »dobbeltafledning« findes ikke hos Diderichsen, men ifølge redaktørens definition kunne man forvente at de ord der ellers bliver opført som både præfiks- og suffiksafledninger (fx *pædofil* m.v.) ville blive placeret her, men det bliver de ikke. Klassificeringskriterierne her kræver sandsynligvis noget der ligner et dansk rodelement, men igen mangler der en redegørelse for klassificeringsprincipperne. Hvorfor finder man både *forstumme/forstumning* og *forstumre/forstumring* i denne gruppe, men kun verbalsubstantiverne *genhusning*, *samlæsning*, *samsending*, *samkøring* og *samkørsel* uden de tilsvarende verber (*genhuse*, *samlæse*, *samsende* og *samkøre* findes ellers som opslagsord)? Og hvilke kriterier udelukker ord som fx *genforhandle/genforhandling* fra denne kategori?

Redaktørens behandling af begrebet tilbagedannelse og hendes klassificering af ord i denne kategori er også problematiske. Tilbagedannelse defineres her som »afledt verbum af sammensat substantiv« (s. 546), men i registret over tilbagedannelser finder vi verber afledt af ikke-sammensatte substantiver som fx *deklarere* (*deklarering*), *pette* (*petting*) og *bowle* (*bowling*) ved siden af verber som fx *databasehandle*, *produktudvikle*, *kantstensparkere* og *massekommunikere* afledt af sammensatte substantiver (s. 598). Selv om den redaktionelle tekst heller ikke på dette punkt indeholder en redegørelse for hvordan man kan slutte at en tilbagedannelsesproces har fundet sted, må man antage at det afgøres ud fra en indbyrdes datering af belæggene. Fx regnes *databasehandle* (1. belæg 1964) for en tilbagedannelse (*databasehandling*, 1. belæg 1957), men ikke *niveaudele* (1. belæg 19.1.1969; *niveaudealing*, 1. belæg 21.3.1969). Men hvis dette er kriteriet,

så bruges det ikke konsekvent. *Omdefinere* (1. belæg 1964) opføres ikke som tilbagedannelse (*omdefinering*, 1. belæg 1963), heller ikke *genbruge* (1. belæg 1973; *genbrug* 1. belæg 1963) og heller ikke *hastebehandle* (1. belæg 1.3.1963; *hastebehandling*, 1. belæg 26.2.1963). Og hvor lang tid skal der gå mellem verbalsubstantivet og verbet, før man kan tale om tilbagedannelse, og hvordan kan man vide om man har det første belæg for begge to? *Indholdsdeklarere* og *indholdsdeklaration* har samme 1. belæg i *Noid* (27.12.1962), og verbet findes heller ikke opført som tilbagedannelse, men når redaktøren ikke har fundet belæg for ordet *varedeklarere* før 1962, regnes det for en tilbagedannelse fordi *Noids* første belæg på *varedeklaration* er fra 1958. Om bogens ældste belæg siger redaktøren at det skal »ikke tages for mere end det er; det er samlingernes ældste belæg, og ofte vil et ord have eksisteret før, ikke mindst i talesproget« (s. 17f.). Burde dette ikke kaste tvivl over værdien af denne kategori overhovedet? Og i øvrigt hvorfor dækker det kun verber? Hvorfor er substantivet *produktudvikler* (1. belæg 1963) ikke en tilbagedannelse, når *produktudvikle* er (1. belæg 1966; *produktudvikling*, 1. belæg 1955)? Under begge opslag står »*Dannet til produktudvikling*« (s. 394). Det havde måske været mere frugtbart at betragte både ord af denne type og redaktørens roddannelser (defineret som »fradrag af afledningsendelse« s. 546) som regressive afledninger, dvs. som resultater af en orddannelsesproces, der er foregået, via analogi, i en retning der er modsat det sædvanlige (jf. fx Thorell 1981:87ff. og 145ff.), eller, da dateringsproblemerne kan gøre det vanskeligt at anlægge et historisk perspektiv, kunne det være fordelagtigt at arbejde med en formelt-strukturel analyse i lighed med den foreslået af Leech (1981:224ff.).

Registrene er, som vi før har set, ikke altid indbyrdes konsekvente, hverken hvad angår brug af klassificeringskriterier eller éns behandling af parallelle fænomener. Som et sidste eksempel: *bredspektret* og *halvsproget* klassificeres under samannelser (her vistnok ifølge Diderichsens definition »helheder afledt af mere end een rod« (§ 32)); *-sproget* findes ikke i andetledsregistret over sammensætninger, men det gør *-spektret* (under participialadjektiver!).

Der er også problemer i redaktørens analyser af suffiksafledninger. Der er ikke gjort forsøg på en finere distributionsanalytisk nedbrydning af afledningselementer, fx finder man afledningsendelserne *-er* (*fjerner*), *-ers* (*smutters*), *-ert* (*sjofert*), *-ik* (*datamatik*), *-iker* (*datamatiker*), *-graf* (*reprograf*), *-grafi* (*reprografi*), *-grafisk* (*reprografisk*), *-krat* (*eurokrat*), *-krati* (*eurokrati*), *-kratisk* (*elitokratisk*), *-sk* (*kafkask*) opført som helheder hver for sig, og det er for så vidt i orden i en populær fremstilling. Det der er mere problematisk er selve udskillelsen af fx *-log* i et ord som *marxolog* og

-logi i *marxologi* og udskillelsen af fx -ficere i ord som *reificere* og *bussificere*. Redaktørens første analyse (-log, og ikke -o- plus -log eller -olog) skyldes sikkert eksemplerne med vokal i udlyd i stammen (*datalog*, *data-logi*, *ufologi*), der bevirker at o → Ø/a,o__ (dvs. afledningsendelserne -olog, -ologi → -log, -logi i omgivelserne efter a eller o). Det sidste med -ficere forstår jeg ikke hvor kommer fra, medmindre der ligger noget etymologisk bag. Hvis man ser på suffiksafledninger som fx *demonstration*, *demonstrere*, *klassifikation*, *klassificere*, så er én mulighed for en finere distributionsanalytisk nedbrydning af elementerne analysen -ific- plus -ere. Her igen betyder det ikke så meget at der ikke er blevet foretaget en finere inddeling, men grovanalysen kræver i hvert fald suffikset -ificere, dvs. bus + vokalfordobling + -ificere (*bussificere*) og re- + -ificere (*reificere*) (jf. fx Thorell 1981:144 og 1984:117ff.).

Mange af de nye ord der er kommet ind i dansk i perioden 1955-75 skyldes lån og påvirkning fra fremmede sprog, først og fremmest fra amerikansk, men i *Noid* bliver både ord med britisk oprindelse, fx *petrodollar*, *pub*, *softice*, og ord med amerikansk oprindelse, fx *jetset*, *playboy*, *shopping center*, *streaking*, opført som *eng.*, noget der medfører at bogens sproglige oplysninger ikke kan anvendes som nøgler til kulturel påvirkning i perioden.

Bogen skelner mellem direkte lån, hybrid, oversættelselån, betydningslån – og en restkategori »mulig påvirkning«. Et par stikprøver viser at der kan stilles spørgsmålstejn ved flere af redaktørens kategoriseringer. Hvorfor er *spaghetti* (*spaghettibælte*, *-rem*, *-strop*) opført som »hjemlig betydningsudvikling«, når det højst sandsynligt er et modeord lånt fra amerikansk (*spaghetti belt* og *spaghetti-strap dress* kendes i amerikansk fra ca. 1958; første *Noid* belæg 1962)? Og hvorfor opføres *operation* (i betydningen 'foretagende, aktion') et sted som »hjemlig betydningsudvikling« og et andet sted som »mulig påvirkning« fra engelsk, når ordet snarere burde regnes for et betydningslån (jf. klassificeringen af fx *finger*, *job*, *vibration* m.fl. samt diskussionen af *due* som betydningslån, s. 604)? Og hvorfor klassificeres fx *legehus*, *mikrobølgeovn*, *fingermaling* som »mulig påvirkning« og ikke som oversættelselån (jf. amerikansk *playhouse*, *microwave oven*, *finger paint*)? Og hvorfor står *stripper* under »mulig påvirkning« og *streaker* under »direkte lån«? Det første må også regnes for et direkte lån, selv om man havde ordet »stripteasedanserinde« i forvejen. *Mikrofiche* opføres i registrene som direkte lån, både fra fransk og fra engelsk. Kun i opslagsartiklen får man at vide at ordet er fransk i oprindelse men kommer ind i dansk »vel via engelsk«. Dette må gælde mange franske låneord i engelsk som senere bliver optaget i dansk fra britisk eller amerikansk, fx *en-*

trepreneur (kun opført som direkte lån fra engelsk). Samme problem findes i forbindelse med de »russiske« lån; *kosmonaut* opføres både under russisk og som oversættelseslån fra engelsk. I opslaget står der »Efter russisk, vel via eng.«.

Der siges om artiklernes rækkefølge at »Ordningen er strengt alfabetisk« (s. 16), men Dansk Standard nr. 377 af 1980 giver vist ikke mulighed for at placere *spanking* imellem *sound* og *sovjetolog* eller *studieforløb*, *studielektor* og *studielektorat* imellem *studenteraktivist* og *studenteroprør*. Hvorfor blev datamaten ikke inddraget i forlænsalfabetiseringen?

Man støder også undervejs på fejl der burde have været rettet i korrektur: s. 233 *såkalde intim massage* [*Tv-avis* ...], men s. 19 *såkaldt intim massage* [*TV-avis* ...; s. 546 manglende), efter *armvridning*; s. 596 *tredimensional* under *-el*; s. 567 *areal* under *ude-*; s. 603 »Den udtalemæssige tilpasning behøver ikke nødvendigvis at have noget at gøre med hvor længe [*ordet*??] har været optaget ...«; s. 594 *tripel* uden *-*; s. 598 *produktionsforvrænge* i stedet for *proportionsforvrænge*; s. 593 *afroasiat* uden *-*, men mon ikke både *afroasiat* og *afroasiatisk* burde slettes totalt her?

Man lukker bogen i og blikket falder på omslaget: »abeskøn – børget – egotrip«. Og man hører Shakespeares gravrøst: Words! Words! Words! (frit efter Aage Hansen).

– Det var den onde anmelder.

C.

Så er der tilsidst hende der ikke ønsker at tage stilling til værket, men i stedet giver sig til at fundere lidt over ordbøger og nyordsordbøger.

Hvad bruger man egentlig ordbøger til?

Alt efter formålet har vi betydningsordbøger, retskrivningsordbøger, udtaleordbøger, synonymordbøger, kryds-og-tværs-ordbøger, fremmedsprogsordbøger, fagordbøger, dialektordbøger, historisk-filologiske ordbøger, slangordbøger, fremmedordbøger – og nyordsordbøger.

Hvad kan man egentlig bruge den sidste slags til?

De kan være af interesse for sproghistorikere, især hvis de er så omfattende i stofvalget og så præcise i dateringen som fx *Nye ord i dansk 1955-75*. De kan bruges af kryds-og-tværs-fanatikere som supplement til andre ordbøger, især hvis de indeholder et bredere spektrum af ord end dem man plejer at finde optaget i moderne rigsmålsordbøger af mere selektiv og normativ karakter, som fx *Nudansk Ordbog*, og ikke mindst hvis de er udstyret med et retrogradregister. Men en nyordsbog der ikke vejleder stilistisk og socialt i forhold til rigssprogsnormen kan også være misvisende, fx hvis

den kom i hænderne på udlændinge der producerer fremmedsprogsordbøger.

Vi må standse.

Recensentinden slutter med at sige at det vi trænger til, endnu mere end en liste over de fleste nye ord i dansk i en nu mindst 10-år-gammel 20-års-periode, fra døgnfluer og slang til fagsprog og fremmedord, er en moderne rigsmålsordbog med en velovervejet semantisk beskrivelse af ordene.

Carol Henriksen, f. 1944, Ph.D. i nordisk filologi.

Litteratur

- Barnhart, Clarence L., Sol Steinmetz and Robert K. Barnhart. 1973. *A Dictionary of New English 1963-1972*. London: Longman.
- Barnhart, Clarence L., Sol Steinmetz and Robert K. Barnhart. 1980. *The Second Barnhart Dictionary of New English*. Bronxville, New York: Barnhart Books.
- Diderichsen, Paul. 1962³. *Elementær Dansk Grammatik*. København: Gyldendal.
- Gilbert, Pierre. 1971. *Dictionnaire des Mots Nouveaux*. Paris: Hachette-Tchou.
- Gilbert, Pierre. 1980. *Dictionnaire des Mots Contemporains*. Paris: Robert.
- Giraud, Jean, Pierre Pamart et Jean Riverain. 1974. *Les nouveaux mots »dans le vent«*. Paris: Larousse.
- Hansen, Aage. 1958. Anmeldelse af Synonymordbogen. *Danske Studier* 1958. s. 135-140.
- Hansen, Erik. 1979. Den danske rigssprogsnorm. *Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori*. nr. 12, s. 65-82.
- Hansen, Erik. 1984. Anmeldelse af Nye ord i dansk 1955-75. *Politiken*. 16.5.1984, 2. sektion, s. 7.
- Henriksen, Lars. 1975. Ansvar i sproget. Omkring ordet »såkaldt«. *Mål & Mæle*. 1. årg. nr. 4, s. 8-11.
- Henriksen, Lars. 1982a. Ortografisk Stilistik. *Skrifter om Anvendt og Matematisk Lingvistik* 9, s. 5-32.
- Henriksen, Lars. 1982b. Om at sige noget uden at sige det. *Kursiv* 2, 1982, s. 47-51.
- Holberg-Ordbog. *Ordbog over Ludvig Holbergs Sprog*. 1981-1984f. Red. af Aage Hansen og Sv. Eegholm-Pedersen under medvirken af Christopher Maaløe. København: C.A. Reitzel.

- Holmboe, Henrik. 1978. *Dansk Retrogradordbog*. København: Akademisk Forlag.
- Jessen, Peter Jerndorff. 1980. Er vort modersmål dejligt? *Modersmål-Selskabets Årbog 1980*. s. 73-84.
- Leech, Geoffrey. 1981. *Semantics*. New York. Penguin. 2. udg.
- Nordiske sprogproblemer 1956* (udg. 1957), *1957 og 1958* (udg. 1959), *1959 og 1960* (udg. 1961), *1961 og 1962* (udg. 1963), *1963-1965* (udg. 1966), *1966 og 1967* (udg. 1968). Udg. af Dansk Sprognævn. København: Gyldendal.
- Nudansk Ordbog 1984*¹². København: Politikens forlag.
- Ny ord i dansk 1968-69* (udg. 1972), *1970-71* (udg. 1978). Udg. af Dansk Sprognævn. København: Gyldendal.
- Nyord i norsk 1945-1975*. 1982. Udg. af Norsk språkråd. Bergen, Oslo, Tromsø: Universitetsforlaget.
- Ordbog over det danske Sprog 1-28*. 1918-1956. København: Gyldendal.
- Retskrivningsordbog*. 1955. Udg. af Dansk Sprognævn. København: Gyldendal.
- 6,000 Words. A Supplement to Webster's Third New International Dictionary*. 1976. Springfield, Massachusetts: G. & C. Merriam Co.
- Thorell, Olaf. 1981. *Svensk ordbildningslära*. Stockholm: Esselte Studium.
- Thorell, Olaf. 1984. *At bilda ord*. Stockholm: Skriptor.